

**БОШЛАНҒИЧ СИНФ МАТЕМАТИКА ДАРСЛАРИДА МАНТИҚИЙ
МАСАЛАЛАР ЕЧИШ ОРҚАЛИ ЎҚУВЧИЛАРНИНГ ФИКРЛАШ
ҚОБИЛИЯТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ**

Yusupova Muhlisa G`olibjon qizi

Izboskan tumani 25- umumiy o`rta ta`lim maktabi

Boshlang`ich sinf o`qituvchisi

Аннотация. Ушбу мақолада мантиқий масалалар ечиш усуллари ишлаб чиқилди ва бу усуллардан фойдаланиб мантиқий масалалар ечишнинг ижодий қобилиятли ўқувчилар тайёрлашдаги аҳамияти очиб берилган.

Калит сўзлар: масала, амалий масала, мантиқий масала, оғзаки ҳисоблаш, қобилият.

Ҳозирги кунда халқ таълими соҳасида улкан ислоҳатлар амалга оширилмоқда. Жумладан бошланғич таълимни аниқ мақсад ва вазифалари белгилаб берилган бўлиб, унда бошланғич синфларда таълим-тарбияни ташкил қилиш, болаларни онгли ва тафаккурида мавжуд бўлган яширин имкониятларни аниқлаш ва ривожлантириш, ўқувчиларда мустақил фикрлаш, мантиқий масалаларни ҳар ҳил усулларда еча олиш каби қобилиятларини ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратилган. Узлуксиз таълим кадрлар тайёрлаш тизимининг асоси бўлиб, уни ташкил этиш ва ривожлантириш принципларидан бири қобилиятли ёшларни аниқлаш, уларга таълимнинг энг юқори даражасида, изчил равишда фундаментал ва махсус билим олишлари учун шарт-шароитлар яратишдан иборат. Шунинг учун ҳам мактаб ўқувчилари орасидан қобилиятли, математика фанидан тезкор ва мантиқан фикрлай оладиган ўқувчиларни аниқлаш, уларнинг қобилиятларини ривожлантириш каби жараёнларнинг илмий асосларини ишлаб чиқиш педагогика фанининг долзарб муаммоларидан бирига айланди.

Қуйида биз мантиқий масалалардан баъзи бирларини келтираемиз.

1-масала. Ҳовуздан 5л (литр) ва 9л лик идиш ёрдамида 3л сув олиш мумкинми[2.78.Б]. Ечиш: 1-қадам. 9л идишда сув олиб 5л идишга қуямиз. 2-қадам. 5л идишдаги сувни ҳовузга тўкиб юборамиз. 3-қадам. 9л идишда қолган 4л сувни 5л идишга қуямиз. 4-қадам. 9л идишда яна сув олиб 5л идишга қуямиз. 9л идишда 8л сув қолди. 5-қадам. 5л идишдаги сувни тўкиб юборамиз. 6-қадам. 9л идишдан 5л сув олиб ташласак, 9л идишда 3л сув қолади. Демак 5л ва 9л идишлар ёрдамида 3л сув олиш мумкин экан. Агар 7л сув олиш керак бўлса, у ҳолда 9л идишдаги 3л сувни бўшатилган 5л идишга қуямиз, кейинга қадамда 9л идишга тўла сув олиб, бу сувни ичида 3л сув бўлган 5л идишни тўлдирамиз, у ҳолда 9л идишда 7л сув қолади. Агар 6л сув олиш керак бўлса, у ҳолда 5л

идишдаги сувни тўкиб, 9л идишдаги қолган 7л сувнинг 5л ни 5л идишга қуямиз ва 5л идишдаги сувни тўкиб, 9л идишда қолган 2л ни қуямиз. Кейин 9л идишни тўлдириб, бу сув билан 2л суви бор 5л идишни тўлдирсак, 9л идишда 6л сув қолади.

Бу масалани 1л, 2л ва 8л сув олиш учун ҳам ечиш мумкин. Бу масаладаги идишларнинг ҳажмини ва идишлар сонини ўзгартириш ҳисобига ўқувчиларнинг креатив қобилиятини ривожлантирувчи кўплаб масалалар тузиш мумкин.

Масалан 5л ва 9л идишлар орнига 3л ва 5л идишлардан фойдаланиб 1л, 2л, 4л, 6л, 7л, 8л,... сиғимдаги сувларни ўлчаш мумкинми деб яна ҳар хил масалалар тузиш мумкин.

Бундай масалалар асосан оғзаки ечилгани учун ўқувчиларнинг фикрлаш қобилиятини тез ривожлантиради. Ўқитувчи ўқувчилар олдида бу масалани бошқа усулда ечиш мумкинми деб муаммоли вазият яратса ўқувчилар масалани бошқа усулда ечишга ҳаракат қиладилар. Қобилиятли ўқувчилар масала ечишнинг бошқа усуллари топишга ҳаракат қиладилар ва бу билан ўзларининг фикрлаш қобилиятини ривожлантириб борадилар. Қобилиятли ўқувчилар масала ечишнинг қуйидаги усулини таклиф қилиб, муаммоли вазиятни тез хал қилишлари ҳам мумкин.

Ечиш: 5л ва 9л идишлар ёрдамида 6л сув олиш учун: 1. 5л идишда тўла сув олиб уни 9л идишга қуямиз; 2. 5л идишда сув олиб 9л идишни тўлдирамиз, бу ҳолда 5л идишда 1л сув қолади; 3. 9л идишни бўшатиб унга 5л идишда қолган 1л сувни қуямиз; 4. 5л идишда тўла сув олиб 9л идишга қуямиз, натижада 9л идишда 6л сув ҳосил бўлади. Агар 7л сув олиш керак бўлса юқоридаги жараённи давом эттирамиз; 5. 5л идишдан сув олиб, ичида 6л сув бўлган 9л идишни тўлдирамиз. Бу ҳолда 5л идишда 2л сув қолади; 6. 9л идишдаги сувни тўкиб ташлаб, бу идишга 5л идишдаги 2л сувни қуямиз; 7. 5л идишда тўла сув олиб, уни 9л идишга қуямиз. Шундан сўнг 9л идишда 7л сув ҳосил бўлади. Агар 3л сув олиш керак бўлса, 5л идишда сув олиб ичида 7л сув бўлган 9л идишни тўлдирамиз. У ҳолда 5л идишда 3л сув қолади. Демак, 5л ва 9л идишлар ёрдамида ҳовуздан 1л, 2л, 3л, 4л, 6л, 7л, 8л сиғимдаги сувлар ажратиш олиш мумкин экан. Бу масаладаги 5л ва 9л идишларни бошқа идишларга, сувни сутга, ҳовузни бирор ҳажмдаги идишга алмаштириш ҳисобига ўқувчиларнинг мантиқий фикрлай олиш қобилиятини ривожлантирувчи кўплаб мантиқий масалалар тузиш мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Муслимов Н. ва бошқалар. Педагогик компетентлик ва креативлик асослари. Тошкент.: Илм зиё, 2015.-210б.

2. Мирзаахмедов М.А. Алгебрадан масалалар ва тестлар тўплами. Тошкент.: Ғофур Ғулом, 2017.-176б.

3. Мирзаахмедов М.А., Исмаилов Ш.Н. Математикадан кизиқарли ва олимпиада масалалари. Ўқув қўлланма.-Тошкент.: Турон-иқбол, 2017.-128б.